

Handout Arisztotelész Poétika 1.

1. [A költészet egészének fölosztása: (a) *az eszközök különbségei alapján*] ... Nem [10] tudjuk ugyanis közös névvel nevezni Szóphrón és Xenarkhosz mimoszait és a szókratészi beszélgetéseket, sem ha valaki trimeterekben, elegeiai vagy más efféle versmértékekben valósítaná meg az utánzást (eltekintve attól, hogy az emberek, egyszerűen összekapcsolva a versmértéket meg a költést, ezeket az elegeiaköltőknek, azokat meg hexameterköltőknek hívják, nem [15] az utánzás, hanem közönségesen a versmérték alapján nevezve meg a költőket, s így azt is költészetnek szokták nevezni, ha valamilyen orvosi vagy természettudományos tárgyat adnak elő versben, holott Homéroszban és Empedoklészban a versmértéken kívül semmi közös sincsen, s ezért amaz ugyan joggal nevezhető költőnek, ez azonban inkább természettudósnak, mint költőnek),

2. [(b) *a tárgyak különbségei alapján*] [1448a] Mivel pedig az utánzók cselekvőket utánoznak, márpedig ezek szükségképpen vagy kiválóak vagy silányak – mert a jellemek (*éthosz*) jóformán mindig ennek megfelelően alakulnak, hiszen jellemét tekintve mindenki gonoszúsága vagy erénye alapján különbözik –, vagy jobbakat utánoznak, mint a magukfajta, vagy hitványabbakat, [5] vagy olyanokat, amiképpen a festők. Ebben különbözik egymástól a tragédia és a komédia is, mert az egyik rosszabbakat utánoz, mint a mostaniak, a másik jobbakat.

3. [(c) *a módok különbségei alapján*] A harmadik különbség ezek között végül az, hogy mindezeket hogyan [20] utánozhatja az ember. Mert ugyanazokkal az eszközökkel és ugyanazokat a tárgyakat utánozni lehet olykor elbeszélve, vagy valami mássá válva, mint ahogy Homérosz alkot, vagy mint ugyanaz és nem változva, vagy mindenkit úgy utánozva, amint cselekszik és éppen valamit végrehajt.

4. A költői tevékenységet egészében, nyilvánvalóan, [5] két ok teremtette meg, és pedig két természeti ok. Az emberekkel ugyanis gyermekségüktől fogva velük született az utánzás (éppen abban különböznek a többi élőlénytől, hogy igen utánzó természetűek és első ismereteiket is utánzás révén szerzik) és az, hogy mindnyájan örömeiket lelik az utánozmányokban. Jele ennek az, ami [10] a gyakorlatban történik. Dolgoknak, melyeket a maguk valóságában viszolyogva látunk, a lehető legpontosabban kidolgozott képmását örömet szemléljük, mint például a legocsmányabb állatok és hullák alakjait. Ennek is az az oka, hogy a tanulás nemcsak a bölcselők számára gyönyörűséges, hanem másoknak is szintazonképpen, de az utóbbiak csak kevésbé [15] veszik ki belőle a részüket. Azért örülnek ugyanis, mikor látják a képmásokat, mert miközben szemlélik azokat, az történik, hogy tanulnak, tudniillik következtetnek, hogy mi micsoda, hogy például ez ez meg ez. Ha ugyanis valaki történetesen nem látott előzőleg olyat, a gyönyörűséget a képmás nem utánzat voltában okozza, hanem kidolgozása, színe vagy más efféle ok folytán. [20]

6. A tragédia tehát kiváló (*szpudaiosz*), [25] teljes (*teleiosz*), bizonyos nagysággal rendelkező cselekvésnek (*praxisz*) fűszerezett, a fűszerezettség egyes válfajait az egyes részekben külön-külön alkalmazó beszéddel való utánzása, nem elbeszélés útján, hanem úgy, hogy emberek cselekszenek, részvét és félelem útján vive végbe az ilyen indulatok kitisztulását (*?katharszisz*). Fűszerezett beszéden azt értem, amelyben van ritmus és dallam {tudniillik ének}, azon pedig, hogy [30] egyes válfajait külön-külön, azt, hogy egyes részeket pusztán versekben adnak elő, másokat viszont énekben. ...

A legfontosabb azonban ezek közül a történések (*pragmata*) összeállítása (*szüsztaszisz*). [15] A tragédia ugyanis nem emberek, hanem cselekvések (*praxisz*), azaz élet utánzása, a boldogság és a boldogtalanság a cselekvésben rejlik, és a végcél valamilyen cselekvés, nem pedig minőség. Az emberek jellemük folytán ilyenek vagy olyanok, de cselekvéseik folytán [20] boldogok vagy nem. Nem azért cselekszenek tehát, hogy jellemeket utánozzanak, hanem a jellemeket a cselekvések végett foglalják magukban. Ennélfogva a történések és a mese a tragédia végcélja, márpedig a végcél mindenek között a legfontosabb. Cselekvés (*praxisz*) nélkül továbbá nem lehetne tragédia, jellemek (*éthosz*) nélkül [25] lehetne. ...

7. ... Egész pedig az, aminek kezdete, közepe és vége van. Kezdet az, ami maga nem szükségképpen valami után van, utána viszont természettől fogva van vagy történik valami más, a vég viszont ellenkezőleg az, ami természettől fogva valami más után van, vagy [30] szükségképp, vagy többnyire, utána azonban nincs semmi más; a közép pedig az, ami maga is valami más után van, s utána is valami más van. A jól összeillesztett meséknek nem szabad sem akárhonnan taláalomra elkezdeniük, sem akárhonnan taláalomra befejeződniük, hanem a mondott formákat kell alkalmazniuk. ...

8. A mese (*müthosz*) pedig nem akkor egységes, ha – mint némelyek gondolják – egy emberről szól. Az egy emberrel ugyanis sok, végtelen sok dolog történik, melyekből némelyek semmiféle egységet sem alkotnak, s ugyanígy cselekvése is sok van egy embernek, amelyekből mégsem lesz semmilyen egységes cselekvés. Ezért nyilvánvaló, hogy [20] célt tévesztenek mindazok, akik *Hérakléisz*t, *Thészéisz*t vagy ilyen költeményeket alkotnak abban a hiszemben, hogy mivel Héraklész egy volt, következésképpen a mese is egy lesz. Homérosz viszont, amint más tekintetben is különb, ezt is, úgy látszik, helyesen látta meg... Mert mikor *Odüsszeiát* [25] alkotott, nem vett bele alkotásába mindent, ami csak vele történt – mint például azt is, hogy a Parnasszoszon megsebesült, azt is, hogy őrjöngést színlelt a sereggyűjtéskor, amelyek közül egyik bekövetkezése miatt egyáltalában nem szükségszerű vagy valószínű, hogy a másik bekövetkezzék –, hanem egyetlen cselekmény köré, amilyenről beszéltünk, állította össze az egész *Odüsszeiát*, s hasonlóképpen az *Iliasz*t is. [30] Ahogyan tehát más utánzó művészetek esetében is az egységes utánzás valami egységnek az utánzása, úgy a mesének (*müthosz*) is, mivel cselekvés (*praxisz*) utánzása, egységes és egész cselekvés utánzásának kell lennie, és a történések (*pragma*) részeinek úgy kell összeállnia, hogy ha valamely részt máshová teszünk vagy elveszünk, az egész kificamodjék és megroggyanjon. Mert aminek jelenléte

[35] vagy jelen nem léte semmi szembeszökő következménnyel nem jár, az nem is része az egésznek.

(IV) a valószínűség és szükségszerűség szerint haladjon, s így általános érvényű legyen

9. Az elmondottakból az is nyilvánvaló, hogy a költő dolga nem az, hogy a megtörtént dolgokat mondja, hanem hogy olyan dolgokat, amilyenek megtörténhetnek [Palighanem megtörténnek], vagyis amelyek a valószínűség vagy a szükségszerűség szerint lehetségesek. [1451b] A történetíró és a költő ugyanis nem abban különböznek, hogy versben vagy nem versben beszélnek – hiszen Hérodotosz művét is versekbe lehetne foglalni, és semmivel sem lenne kevésbé valami történeti munka versben, mint anélkül –, hanem abban különböznek, hogy az egyik megtörtént dolgokat [5] mond el, a másik pedig olyanokat, amilyenek megtörténhetnek. Ezért a filozófiához közelebb álló és magasabb rendű a költészet, mint a történetírás, mert a költészet inkább az általánosot, a történetírás meg az egyedit mondja. Az általános az, hogy milyen személyekhez értelemszerűleg milyen dolgok mondása vagy cselekvése illik a valószínűség vagy a szükségszerűség szerint, márpedig a költészet éppen erre [10] törekszik, még ha utóbb neveket ad is; az egyedi pedig az, hogy Alkibiadész mit tett vagy mi történt vele. A komédia esetében ez már világos lett, mert csak miután a mesét a valószínűségek alapján összeállították, osztanak ki éppen adódó neveket, és alkotásuk nem valamilyen egyedi alakról szól (mint a iambosz-költők). [15] A tragédia esetében a történeti nevekhez ragaszkodnak. Ennek pedig az az oka, hogy a lehetséges az, ami hihető; mármint ami nem történt meg, arról még nem hisszük, hogy lehetséges, míg viszont a megtörtént dolgok nyilvánvalóan lehetségesek, hiszen nem történhetek volna meg, ha lehetetlenek lettek volna. Mindamellet a tragédiák közül is némelyikben csak egy [20] vagy két név szerepel az ismerősök közül s a többiek költött nevek, némelyikben pedig egy sincs, mint például Agathón *Antheusz* című darabjában. Ebben ugyanis a nevek is, az események is költöttek, de azért semmivel sem gyönyörködtet kevésbé. Nem kell tehát minden áron arra törekedni, hogy a hagyományos mítoszokhoz (*müthosz*) ragaszkodjunk, amelyekről a tragédiák szólnak. [25] Nevetséges is erre törekedni, hiszen az ismerős dolgok sem mindenkinek ismerősök, mégis mindenkit gyönyörködtetnek.

Nyilvánvaló tehát ezekből, hogy a költő inkább mesék (*müthosz*) költője kell hogy legyen, mint verseké, amennyiben az utánzás alapján költő, utánozni pedig a cselekvéseket utánozza. És [30] nem kevésbé költő akkor sem, ha történetesen megtörtént dolgokat formál is költeménnyé, hiszen semmi akadály, hogy a megtörtént dolgok közül némelyek olyanok legyenek, amilyen dolgok a valószínűség szerint történnek meg, azaz lehetséges, hogy megtörténjenek – és ennyiben ő ezeknek a költője.

Az egyszerű mesék és cselekvések közül a legrosszabbak az alárendelt mozzanatokkal túlszűfoltak. Alárendelt mozzanatokkal túlszűfoltnak nevezem az olyan mesét, amelyben az alárendelt mozzanatok [35] nem a valószínűség és nem is a szükségszerűség szerint következnek egymás után. Ilyeneket a rossz költők azért alkotnak, mert éppen hogy rossz költők, a jó költők pedig a színészek kedvéért. Amennyiben ugyanis versenydarabokat írnak, és a mesét tulajdonképpen a lehetőségén túl nyújtják, [1452a] gyakran kénytelenek a folyamatos egymásutánt kifecamítani.

23. Ami az elbeszélő és versben történő utánzást [ti. az eposzt] illeti, nyilvánvaló, hogy a meséket, mint a tragédiában is, úgy kell megszerkeszteni, hogy dramaturgusak legyenek, vagyis hogy egy egész és teljes cselekvésről szóljanak, melynek [20] eleje, közepe és vége van, hogy mint egységes, egész élőlény a rá jellemző sajátos gyönyörűséget idézze elő, s nem szabad felépítésének (szüntheszisz) a történeti munkákéhoz hasonlónak lennie, amelyek szükségképpen nem egy cselekvést (praxisz), hanem egy időt mutatnak be, mindazt, ami ezen belül történt eggyel vagy többekkel s amely történések mindegyike csak esetleges kapcsolatban áll a többivel. Ahogyan [25] ugyanis a szalamiszi tengeri ütközet ugyanabban az időben történt, mint a karthágóiak csatája Szicíliában, de a kettő a legkevésbé sem irányult ugyanarra a célra, úgy az egymást követő időkben is történnek olykor dolgok egymás után, melyekből semmiféle közös cél nem következik. Mégis, a költők közül szinte a többség ezt [30] teszi. ...

24. Inkább kell választani azt, ami lehetetlen, de valószínű, mint ami lehetséges, de hihetetlen, az elbeszéléseket azonban nem szabad ésszerűtlen elemekből felépíteni, sőt, lehetőleg ne is tartalmazzanak semmi ésszerűtlent, vagy ha mégis, a mesén kívül

Ha azonban a költő mégis megteszi, és a hihető benyomást kelti, [35] a képtelenség (atopon) is elfogadható. Az Odüsszeiában a partratevéssel kapcsolatos, a józan ésszel ellenkező dolgokról is kiderülne, hogy elviselhetetlenek, [1460b] ha egy gyenge költő alkotta volna azokat, így azonban a költő, más jó dolgokkal megédesítve, észrevehetetlenné teszi a képtelenséget.